

Robert Fries och arvet efter Veit Wittrock

Bergianska trädgårdens vänner. Vårbladet 2024.

FAMILJEN FRIES (ROBERT FRIES, NANNA FRIES OCH SONEN MAGNUS) I BERGIANSKA TRÄDGÅRDEN OMKRING 1919. FRÅN KLIPPSAMLINGEN I BERGIANSKA TRÄDGÅRDENS BIBLIOTEK

Onsdagen den 25 februari 1915 var det stor dramatik på Kungl. Vetenskapsakademien. Då beslutade akademien att utse docenten Robert Elias Fries till professor Bergianus efter Veit Wittrock med 33 röster mot 20 till förmån för professorn Gustaf Lagerheim. Flera professorer anmälde reservation och ett överklagande förbereddes. Nu blev det inte så utan Fries kunde ändå tillträda tjänsten.

Debatten om utnämningen

Utnämningen föregicks av en livlig debatt med många inlägg i dagspress och facktidskrifter. Sveriges Allmänna Trädgårdsförbunds tidskrift Trädgården och företrädare för trädgårdsnäringen menade att Lagerheim var den enda tänkbara efterföljaren till Wittrock medan sakkunniga inom botanikens område förordade Fries. Skiljelinjen gick mellan de som menade att hortikulturen med trädgårdsskola och trädgårdsskötsel med växthusodling var det viktigaste och som bäst följde P. J. Bergius testamente. De andra – främst professorer inom botanik – ansåg att en meriterad botaniker var lämpligare.

Kritikerna mot tillsättningen av Fries menade att Bergianska trädgården inte i första hand är en botanisk trädgård utan en hortikulturell anläggning med trädgårdsskola och odlingar. Fries hade bara praktisk erfarenhet från Botaniska trädgården i Uppsala medan Lagerheim hade anlagt ett takväxthus i botaniska institutionen vid Stockholms högskola. Ett alternativ som framfördes i debatten var att tjänsten skulle delas upp på två professorer – en mer praktiskt inriktad för hortikultur och en mer teoretisk inom botanik – något som var omöjligt av ekonomiska skäl.

Vem var Robert Fries?

Robert Fries kom från en lärdomssläkt med många framstående botaniker, sonson till professor Elias Fries som lade grunden till den moderna mykologin. Också hans far Thore Fries var professor i botanik med inriktning på lavar. När Fries fick professuren var han docent i botanik i Uppsala och lektor i biologi och kemi. Han hade också deltagit i flera forskningsexpeditioner – Erland Nordenskjölds expedition Chaco–Cordillero 1901–1902 till de outforskade gränstrakterna mellan Argentina och Bolivia, Eric von Rosens Rhodesia–Kongoexpedition 1911–1912 och en expedition till tropiska Östafrika 1921–1922, där också brodern Thore Fries deltog. I en intervju i Svenska Dagbladet berättar Fries att han samlade flera tusen fanerogamer vid Mount Kenya och bergskedjan Aberdare. Utrustningen var omfattande med allt som behövdes för att samla och pressa växter, olika förnödenheter men också gevär, som han sade sig använda för att skjuta ner högt sittande växter med.

Robert Fries var gift med Nanna Curman, dotter till Carl Curman, professor och läkare, känd för sina publika badanläggningar. Med Nanna Curman hamnade han i ett livligt kulturellt sällskapsliv med framstående författare och konstnärer. I Per Wästbergs bok *Vägen till Afrika* finns en beskrivning av livet i den Curmanska villan på Floragatan i Stockholm där Robert och Nanna Fries bodde på äldre dagar. Wästberg mötte Fries i snickerboden där han stod och spämtade kakelugnsved. Per Wästberg fick se elefantfötter och kalebasser från expeditionen till Afrika 1911 och en stenflisa från den nära sextusen meter höga bergstoppen Nevado de Chani i Anderna som Fries besteg.

Arvet efter Wittrock

Det var ett stort område, 32 hektar, som Wittrock hade fått ansvar för efter flytten från det gamla Bergielund. Inspirerad av dåtidens forskningsresor till fjärran länder var Wittlocks ambition att anlägga så många växtgeografiskt intressanta områden som möjligt. Detta vållade kritik i pressen där man raljerade över "leksaksfjällen" med stora massor av sprängsten, medan bygget av det efterlängttade växthuset inte genomfördes.

**BERGIANSKA TRÄDGÅRDENS
HANDELSAVDELNING**

försäljer fruktträd och bärbuskar av alla slag, allé-träd, prydnadsbuskar, häck- och slingerväxter, barrväxter, rosor såväl i stamform som låga, fleråriga och ettåriga blomsterväxter, köksväxtplanter m. m. i rika sortiment och prima kvalitéter.

Katalog erhålles på begäran gratis.

Beställningar kunna göras vid personligt besök eller pr telefon Stockholm 38 58 81 o. 32 35 27 eller pr brev under adress:

BERGIANSKA TRÄDGÅRDEN
STOCKHOLM 50

Beställda växter hemsändas utan särskild kostnad till Stockholm eller dess närmaste omgivning.

Fries ärvde alltså många oavslutade arbeten och beskriver situationen så här: "en stenanhopning av fantastiskt storartade dimensioner, ännu utan någon jord eller växtbeteckning". Det var en storslagen anläggning och Fries noterar att "intet företag avskräckte honom /Wittrock/ för dess storleks skull". Men Fries berömmar de mycket lyckade träd- och buskplanteringarna och hyllar Wittrock som "trädgårdens grundläggare". Det blev inte heller några större ändringar i

Wittrocks ursprungliga plan. För kontinuiteten i den dagliga verksamheten stod dessutom Wittrocks siste trädgårdsmästare Oscar Peterson. Det var med andra ord ingen lätt uppgift Fries hade tagit på sig. I ett brev till en vän efter utnämningen skriver Fries: ”Men det är naturligtvis glädjande för mig att få tillfälle till mera rent botanisk verksamhet, om jag också något bävar att lemna den lugna skolan och komma in i stridsvimlet.”

Professor Bergianus 1915–1944

Det var krigs- och krisår när Fries tillträdde professuren och det var likadant när han slutade 1944. Men 1926 kunde han för egna medel bygga det efterlängttade växthuset för tropiska och tempererade landväxter som numera är Gamla Orangeriet. Sedan tidigare fanns Victoriahuset för tropiska vattenväxter. 1936 byggdes också Institutionsbyggnaden vilket innebar att administration och bibliotek kunde flyttas dit från Professorsvillan. Dit flyttades också Bergius herbarium och *Iconotheca Botanica Bergiana*, en botanisk porträttsamling som påbörjades av Wittrock och kompletterades av Fries.

För Fries var det av stor betydelse att Bergianska trädgården skulle vara till glädje och nytta för allmänheten. Också skolklasser välkomnades till trädgården. Han gav därför ut flera vägledningar – för besökande i den botaniska avdelningen 1924 och 1937 och för besökande i växthuset 1934.

I vägledningen för besökande i växthuset finns en utförlig genomgång av växterna. Det här är Fries specialområde där han hade ingående kunskaper från sina resor. I det nya växthuset fanns flera arter som hade namngivits efter honom som *Tillandsia friesii* (en epifytisk ananasväxt från Brasilien) och *Pteris friesii* (en kantbräkenväxt från Afrika). I en målande beskrivning får man veta hur de köttätande kannrankorna av släktet *Nepenthes* fångar in och löser upp insekter. I rummet med nyttoväxter fanns exotiska frukter, kryddor, bomull, kaffe, te, kamfer, kinin, kokain och peyote – en kaktus (*Lophophora williamsii*) som verkar narkotiskt och som användes av indianerna.

Växthuset var så småningom i ett dåligt skick, men tack vare den frikostiga donationen från Edvard Anderson kunde växterna senare flyttas över till det nya växthuset, Edvard Andersons växthus, som invigdes 1995.

Också vattenväxterna i Victoriahuset får en ingående beskrivning. Han nämner att den första Victorianäckrosen kom till Sverige 1852, till Rosendal i Stockholm. Efter många misslyckade försök att föra över näckrosorna till Europa kom man på att fröna måste förvaras i vatten för att överleva den långa resan.

I de två vägledningarna för besökande i trädgårdens botaniska avdelning kan man följa förändringar i trädgården. 1924 lyfter Fries särskilt fram barrträdsavdelningen med många sevärda arter från olika delar av världen. Då fanns också redan Italienska terrassen och Öländska alvaret, som då låg

utmed strandpromenaden nedanför det branta berget mot norr. I de grottor som Wittrock hade planerat för förvaring av samlingar fanns nu skuggväxter. Avdelningen för alpina växter var då bara på planeringsstadiet.

Också i 1937 års vägledning nämner Fries särskilt den representativa barrskogsavdelningen med bland andra en sevärd ormgran (*Picea abies f. virgata*). Där fanns också en avdelning med *Ilex* (järnek) från Norges västkust. I det nyanlagda Alpinetum fanns tre avdelningar: en nordamerikansk med i huvudsak barrträd, en med svenska fjällväxter och en med mellan- och sydeuropeisk och asiatisk flora. *Tillandsia friesii*, en epifytisk ananasväxt från Brasilien.

En stor del av de vilda växterna – flera sällsynta – hade samlats in av resenärer i expeditioner i Centralasien och i det inre av Asien, bland annat vid Sven Hedins expeditioner.

Den kritik som framfördes vid tillsättningen tystnade efter hand. Under tiden som professor Bergianus lät Fries bygga det efterlängtdade växthuset och tio år senare byggdes Institutionsbyggnaden. Trädgårdsutbildningen betraktades som en av de bästa i landet där Fries var en mycket uppskattad lärare. Handelsavdelningen med växter av god kvalitet var fortfarande under 1940-talet lönsam. "Leksaksfjällen" förvandlades till ett Alpinetum och trädgården och växthusen fylldes med många intressanta arter från olika världsdelar. Däremot försvann försökslanden för den experimentella forskningen och något växthus för försöksodling kom inte till stånd.

Pedagog och forskare

Vid sidan av uppdraget som professor Bergianus bedrev Fries en omfattande forskning och gav ut ett hundratal skrifter inom skilda områden som Sydamerikas och Afrikas flora, mykologi, trädgårdsodling och dendrologi. Han ägnade sig åt Linnéforskning och var initiativtagare och senare ordförande i Svenska Linnésällskapet. Detsamma gällde Föreningen för dendrologi och parkvård och Svenska botaniska föreningen. Mycket uppskattade var hans många studieresor i Linnés fotspår och besök vid fruktodlingar och trädgårdar runt om i landet.

Fries månade särskilt om botaniska demonstrationer och föreläsningar för allmänheten. De var så populära att en demonstration lockade flera hundra åhörare enligt en notis i Dagens Nyheter 1915. I flera intervjuer i samband med avgången gläder han sig över att intresset för trädgårdsodling har ökat och att allmänheten har hittat till Bergianska trädgården allt mer. Trädgården har också utnyttjats för forskning med en rad doktorsavhandlingar som byggts på material från trädgården. Fries delade frikostigt med sig av sitt kunnande och när han fick frågan hur han kunde fånga sina åhörare uttryckte han det så här: "Intet i vetenskapen är så invecklat, att det inte kan uttryckas på ett enkelt sätt".

Birgitta Modigh

Ett urval referenser

Bergianska botanister: Bergianska stiftelsen och dess professorer under första seklet.
Under red. av Bengt Jonsell. Stockholm 1991.

Fries, Robert, *Några drag ur den Bergianska trädgårdens historia 1885–1914.*
Stockholm 1918. Serie: Acta Horti Bergiani 6:1

*Pressen och valet af Professor Bergianus: En serie tidningsartiklar samlade
och med förord utgifna af en föreskriftstrogen.* Stockholm 1915.

Fries, Robert Elias, *Vägledning för besökande i Bergianska trädgårdens
botaniska avdelning.* Stockholm 1924 och Uppsala 1937.

Fries, Robert Elias, *Vägledning för besökande i växthusen.* Stockholm 1934.

Klippsamlingen i Bergianska trädgårdens bibliotek
Släktföreningen Elias Fries ättlingar www.eliasfries.org